

zamanlara kadar yerini koruyan ön saf-
lardaki mevkii, XVII. yüzyılda Leiden şeh-
rinde faaliyet gösteren bu iki önemli şar-
kiyatçı ile başlamış ve gelişmiştir. Golius,
müslüman ülkelere hiç seyahat etme-
miş olan hocasının aksine genç yaşta İslâm
âlemiyle temasa geçti ve 1622'de Fas'a
gönderilen bir elçilik heyetine ka-
tılarak o dönemde bu ülke dış ticareti-
nin merkezi olan Âsfâ (Saff) Limanı'na
gitti, 1624'e kadar orada kaldı. Bu sü-
re içinde Arapça'sını ilerletme, Fas'ın ta-
rihini inceleme ve yazma kitap toplama
imkânı buldu. Ayrıca burada Erpenius'un
tavsiyesiyle her türlü yerli ürünün isim-
lerini listeledi; bundan maksat şüphesiz
aynı zamanda Hollanda'nın ticareti-
ne hizmet etmektir.

Fas'tan Leiden'e döndüğünde (1624)
o yıl ölen hocasının yerine Arapça pro-
fesörlüğüne getirilen Golius, bir yıl son-
ra Leiden Üniversitesi tarafından yaz-
ma kitap satın almak üzere Doğu ülke-
lerine gönderildi. Dört yıldan fazla sü-
ren bu seyahati sırasında bir buçuk yıl
Halep'te kaldı. Ardından Antakya'yı ve
Suriye'nin diğer şehirlerini ziyaret ede-
rek 1623'te İranlılar'ın eline geçmiş olan
Bağdat'ı kurtarmak amacıyla Irak'a doğ-
ru ilerleyen Osmanlı ordusuna katıldı ve
daha sonra da Anadolu'ya geçerek İst-
anbul'a vardı. Oradan beraberinde 250
kadar nâdir yazma eser olduğu halde
ülkesine döndüğünde kendisine eski kür-
süsünün yanı sıra matematik profesör-
lüğü de verildi ve bu görevlerini ölümüne
kadar (28 Eylül 1667) yürüttü. Golius'un
yazma kitap toplama işine, Katolikliği
seçerek ömrünü Lübnan'da kurduğu bir
Karmelit manastırında geçiren ve XV.
yüzyılda yazılmış "İsâ'nın İzinde" adlı La-
tince bir kitabı Arapça'ya çevirmesiyle
tanınan kardeşi rahip Pierre Golius da
yardımcı olmuştur. Golius'un getirdiği
kitaplar, daha sonra, 1654'te İstanbul'a
giden ve 1657'den itibaren Birleşik Fe-
lemenk Cumhuriyeti'ni Bâbiâli nezdinde
temsil eden öğrencisi Levinus Warner-
us'un toplayıp Leiden Üniversitesi Kütü-
phanesi'ne vasiyet ettiği 1000 kadar
kitapla birlikte ünlü şarkiyat bölümü-
nün çekirdeğini oluşturmuş ve bu üni-
versitenin İslâmiyat araştırmaları için
çok önemli bir merkez haline gelmesin-
de büyük rol oynamıştır.

Golius esas itibarıyla bir Arabist ol-
makla birlikte çok yönlü bir âlimdi; ma-
tematik profesörlüğüne de getirilmesi
bunu göstermektedir. Hocası Erpenius,
herhalde bu durumunu göz önünde tu-

tarak onu müslümanların fen bilimleri-
ni inceleyip Grek klasiklerinin Latince
tercümelerini Arapça tercüme ve şerh-
lerinin yardımıyla düzeltmeye teşvik et-
mişti.

Jacobus Golius'un ilim âlemindeki asıl
şöhretini, *Lexicon Arabico-Latinum, contextum ex probationibus Orientis lexicographis. Accedit Index latinus copiosissimus, qui Lexici Latino-Arabici vicem explere possit* (Lugduni Batavorum, 1653) adını taşıyan Arapça-Latince sözlük sağlamıştır. Avrupa'da iki yüzyıla yakın bir süre itibarını korumuş olan bu eser, George Wilhelm Freytag'ın (ö. 1861) lughatı çıkıncaya kadar bu konu-
da başlıca kaynağı teşkil etmiştir. Freytag'ın lughatı ise Golius'un eserinin biraz genişletilmiş ve düzeltilmiş şekli sayıl-
maktadır. Manfred Ullmann, Golius'un eserini Cevherî ve Fîrûzâbâdî'nin lughatlarından değişik bir kompozisyonla Latince'ye yapılmış bir çeviriden ibaretmiş gibi gösteriyorsa da Johann Fück Golius'un çeşitli kaynaklarını ayrıntılı bir şekilde belirtmiş ve eserin özgün bir çalışma olduğunu ortaya koymuştur.

Golius Arabiyat alanındaki çalışmaları-
nı yalnız bu lughatla sınırlı tutmamış, bazı Arapça eserleri metin olarak yayımlarken bir kısmını da işlemiş veya Latince'ye çevirmiştir. İlk önce Erpenius'un, Mısırlı hristiyan müellif İbnü'l-Amîd el-Mekîn'in *el-Mecmû'u'l-mübârek* adlı tarihinin ikinci bölümünden yaptığı Latince çeviriyi tamamlayıp yayımladı (1625); arkasından yine Erpenius'un gramerini genişleterek tekrar bastırdı. Bu arada kendi derslerinde kullanılmak üzere de *Şaḍrat al-adab min kalām al-ʿArab* adını verdiği bir Arapça okuma kitabı çıkarmış (1629), ancak eserin üzerine ismini yazmamıştır. Diğer bir çalışması da Timur'un hayatı hakkında Şehâbeddin İbn Arabşah'ın yazdığı *ʿAcâʾibü'l-maḳdûr fî nevâʾibi (aḥbâr) Tîmûr*'un Latince tercümesi ve metninin neşridir (*Ahmedis Arabsiadae vitae et rerum gestarum Timuri, qui vulgo Tamerlanes dicitur, Historia*, Lugduni Batavorum 1636). Bunlardan başka son büyük çalışmasını Fergânî'nin *Cevâmîʿu ʿilmi'n-nücûm ve uşûlü'l-ḥarekâtî's-semâviyye*'si üzerine yapmış ve ölümünden iki yıl sonra *Muhammedis fil. Ketiri Ferganensis, qui vulgo Alfraganus dicitur, Elementa Astronomica, Arabice et Latine* adıyla Latince tercümesiyle birlikte yayımlanan eser (Amstelodami 1669) Batı'da büyük rağbet görmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

J. Fück, *Die Arabischen studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 79 vd.; I. J. Kratschkowski, *Die Russische Arabistik*, Leipzig 1957, s. 37; M. Ullmann, "Das Wörterbuch der klassischen arabischen Sprache", *Araber und Deutsche Begegnung in einem Jahrtausend* (edv. F. M. Kochwasser — H. R. Roemer), Tübingen-Basel 1974, s. 256-265; G. R. Bosscha Erdbrink, *At the Threshold of Felicity: Ottoman-Dutch Relations During The Embassy of Cornelius Calcoen at The Sublime Porte 1726-1744*, Ankara 1975, s. 20, 23; A. H. De Groot, *The Ottoman Empire and The Dutch Republic*, Leiden-İstanbul 1978, s. 192, 200, 223, 324; Bedevî, *Mevsûʿatü'l-müsteşrikin*, s. 126-128; Van Donzel, "Arabic and Islam in Holland During the XVIIth Century", *Proceedings of the Second Symposium on the History of Bilād al-Shām*, Amman 1987, I, 81, 82, 84; A. A. Kampman, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğunda Hollandalılar", *TTK Belleten*, XXIII/91 (1959), s. 513-523; "Golius", *Gr.E*, XVIII, 1178.

TURGUT AKPINAR

GOLKONDA

(bk. GÜLKÜNDE).

GOMBOCZ, Zoltán

(1877-1935)

Macar dil âlimi ve Türkolog.

18 Haziran 1877'de Macaristan'ın batı sınır şehri Sopron'da doğdu. Budapeşte Üniversitesi'nde okudu, daha sonra Collège de France'da P. J. Rousselot'nun fonetik çalışmalarını takip etti (1899). Yirmi üç yaşında iken memleketinin seçkin eğitim müessesesi Eötvös Koleji hocalığına getirildi. 1903-1904 yıllarında Leipzig, Paris, Uppsala ve Helsinki'de fonetik ve gramer çalışmaları yaptı. 1905'te Macar Bilimler Akademisi üyeliğine seçildi. 1906 yılında Budapeşte Üniversitesi'nde doçentliğe, 1914'te de Kolozsvár Üniversitesi'nde Ural-Alтай dilleri profesörlüğüne tayin edildi. 1921 yılında Budapeşte Üniversitesi Macar Dili Kürsüsü başkanlığına getirildi. 1927'de Eötvös-Collegium müdürlüğü görevini de üstlendiği gibi 1927-1928 öğretim yılında Berlin Üniversitesi'nde ders verdi. 1 Mayıs 1935 tarihinde Budapeşte Üniversitesi Felsefe Fakültesi dekanı iken vefat etti.

Avrupa ülkelerindeki dil akımlarını takip eden Gombocz yalnız Macar dili alanında çalışmakla kalmamış, Altayistik ve özellikle Türkoloji alanında da değerli araştırmalar yapmıştır. Bunların ilkinin Çuvaşça için hazırladığı küçük sözlük teşkil eder ("*Csuvas szójegyzék*", *Ny.K*, XXXVI [1906], s. 1-23, 141-164). Onun bu

alanda çıkan en önemli çalışması, Macar dilindeki eski Türkçe alıntıları değerlendirdiği *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache*'dir (MSFOu., XXX, Helsinki 1912). Kitabın Macarca'sı *Honfoglalás előtti török jövevéyszavaink* adı altında çıkmış (Budapest 1908), yeni baskısı *Honfoglaláskori bolgár-török jövevéyszavaink* adıyla 1960'ta yine Budapeşte'de yapılmıştır. Yazarın Macarca ve Türkçe alanındaki sağlam bilgi ve gözlemlerine dayanan eser yalnız bu diller arasındaki ilişkileri aydınlatmakla kalmamış, Türk diyalекtlerinin ve özellikle Çuvaşça'nın ses yapısını da ana çizgileriyle ortaya koymuştur. Gombocz'un bu çalışması Türkoloji çevrelerinde büyük bir ilgiyle karşılanmış ve hakkında Fin Türkologu H. Paasonen'in "A magyar nyelv régi török jövevéyszavai" (*Ny.K.* XLII [1913], s. 36-68) başlıklı yazısı gibi birçok değerlendirme ve eleştiri yayımlanmıştır (eserde ve "Observations sur le consonantisme des mots d'emprunt en hongrois" [*Revue des études hongroise*, VI, Budapest 1928, s. 80-85] gibi çalışmalarda yer alan görüşlerinin geniş bir tahlili için bk. Gy. Németh, "Zoltán Gombocz et la théorie des mots d'emprunts turks bulgares du hongrois", *Etudes finno-ougriennes*, VIII [Budapest 1972], s. 203-212). Macarca'sı 1905'te çıkan ("Az altaji nyelvek hangtörténetéhez", *Ny.K.* XXXV, 241-284) "Zur Lautgeschichte der altaischen Sprachen" (*KSz.*, XIII [1912-1913], s. 1-37) adlı makalesinde de Altay dillerinin ses tarihiyle ilgili meseleler üzerinde durmuştur.

Gombocz'un en büyük eseri, 1914 yılında çıkmaya başlayan Janos Melich'le birlikte hazırladığı *Magyar etymologiai szótár* adlı Macar dilinin etimolojik sözlüğüdür. Onun ölümünden sonra Melich'in tamamlamaya çalıştığı bu âbide eserde yalnız Macar dilinin söz dağarcığında bulunan eski ve yeni öğelerin kökeni üzerinde durmakla yetinilmemiş, ayrıca kişi ve yer adlarının da kökleri araştırılmıştır.

Macarlar arasında kullanılan Türk kökenli kişi adlarıyla da uğraşan Gombocz'un *Árpádkori török személyneveink* (Árpád devrindeki özel isimlerimiz, Budapest 1915) adlı eseri Türk ad bilimine değerli bir katkıdır. Bundan başka Türk grameri üzerinde de çalışmış, Gyula Németh'in *Türkische Grammatik* adlı eseri dolayısıyla yayımladığı bir yazıda ("Adalékok a török nyelvtanhoz", *Ny.K.* XLIV [1915-1917], s. 407-427) konuyla il-

gili birtakım meseleler üzerinde durarak yeni gözlemler ortaya koymuştur. "A pannoniai avarok nyelvérol" (*Magyar Nyelv*, XII [Budapest 1916], s. 97-102) adlı makalesinde Pannonya Avarları'nın diline ilişkin verileri değerlendirmiş, "Über den Volksnamen Besenyö" (*Turan*, Budapest 1918, nr. 2, s. 209-215) başlıklı yazısında Peçenek adının kökenini açıklamış, "A szláváság török eleméről" (*Ny.K.* IV [1913], s. 289-294; V [1914], s. 271-276) ve "Slavo-turcica" (*Symbolae grammaticae in honorem Joannis Rozwadowski*, II [Cracoviae 1927], s. 71-76) adlı yazılarında Slav dillerinde kullanılan Türkçe alıntıları gözden geçirmiş ve 1906'da kaleme aldığı eski bir yazısında da ("Arja elemek a törökségből", *Ny.K.* XXXVI [1906], s. 139-145) Türkçe'deki Ârî dillerden alınma öğeleri tartışmıştır.

Gombocz genel dil bilimi alanında da eser vermiştir. İlk çalışmalarından olan "A jelenkori nyelvészet alapelvei"de (1898) çağdaş dil biliminin ana ilkeleri üzerinde durmuş, *Nyelvtörténeti módszertan* (Budapest 1922) adlı kitabıyla dil tarihinin metodolojisine yeni gözlem ve katkılar getirmiş, *Jelentéstan*'da ise (Pecs 1926) anlam bilimi alanında tartışılan ana meseleleri ele almıştır. İlim çevrelerinde büyük ilgi gören bu eser İngilizce'ye de çevrilmiştir.

Müellifin belli başlı makaleleri ölümünden sonra Gombocz Zoltán összegyűjtött művei (I-II, Budapest 1938, 1940) adlı kitapta toplanmıştır.

Öğrencileri arasında Gyula Németh, Lajos Ligeti, László Rásonyi, Ragıp Hulusi Özdem, Hamit Zübeyr Koşay gibi şöhretler bulunan Gombocz'dan Berlin'deki hocalığı sırasında A. von Gabain, Reşit Rahmeti Arat ve Saadet Çağatay da ders görmüşlerdir. Gombocz'un çalışmaları Altaistik ve Türkoloji alanında karşılaştırmalı dil ve özel isim araştırmalarında yol açıcı bir rol oynamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

L. Ligeti, "Zoltán Gombocz (1877-1935)", *KCs.A.* I (1936), s. 69-75; a.mlf., "Gombocz Zoltán mint turkológus", *Magyar Nyelv*, LXXIII, Budapest, s. 395-401; M. Kovalovszky, "Gombocz Zoltán", a.e., LI (1955), s. 405-421; L. Hakulinen, "Zoltán Gombocz", *Virtitájá*, XXXIX, Helsinki, s. 287-289; G. Németh, *Gombocz Zoltán*, Budapest 1972; a.mlf., "Zoltán Gombocz. Ein ungarischer Sprachforscher (1877-1935)", *Acta Linguistica Academiae Scientiarum hungaricae*, XXII, Budapest 1972, s. 1-40; L. Rásonyi, "Doğumunun 95. Yılı Dönümü Dolayısıyla: Gombocz Zoltán (1877-1935)", *TK*, X/115, Mayıs 1972, s. 443-446.

HASAN EREN

GONZÁLEZ PALENCIA, don Ángel

(1889-1949)

İspanyol şarkiyatçısı.

4 Eylül 1889'da Cuenca'nın Horcajo de Santiago kasabasında dünyaya geldi. Önce din adamı olmak amacıyla papaz okulu giderek teoloji, Latince ve felsefe okudu. Fakat daha sonra bundan vazgeçip liseye girdi. 1910'da Madrid Üniversitesi'nin Felsefe ve Güzel Sanatlar Bölümü'nü bitirdi. Fakülte sonrasında arşiv uzmanı olarak Toledo'da memuriyet hayatına atıldı. 1913'te hocası şarkiyatçı Miguel Asin Palacios'un tavsiyesi üzerine Madrid'e döndü ve görevini Archivo Histórico Nacional'de sürdürmeye başladı. 1914 yılında burslu olarak Fas'ta bulundu; bu günler onun İslâm âlemine ve medeniyetine karşı duyduğu ilginin daha da artmasına yol açtı. Ülkesine döndüğünde La Biblioteca de Junta'daki Arapça yazmalarla Aljamiado edebiyatına ait (bk. ALJAMIA) yazma eserleri ihtiva eden çok önemli bir katalogun hazırlanmasına yardımcı oldu (*Catálogo de los manuscritos árabes y aljamiados de la Biblioteca de la Junta para ampliación de estudios*, Madrid 1912). Daha sonra İbnü'l-Ebbâr'ın *et-Tekmile*'sinin, hocası Francisco Codera y Zaidin tarafından yapılan neşri üzerine "Apéndice a la edición Codera de la *Tecmila* de Aben al-Abbar" adlı bir çalışma yaptı ve doktora tezi olarak hazırladığı Ebü's-Salt ed-Dânî'nin *Takvîmü'z-zihni fi'l-manâhik*'ini İspanyolca çevirisiyle birlikte neşretti (*Rectificacin de la mente. Tratado de lógica por da Abusalt de Denia*, Madrid 1915).

González Palencia, 1916'da Madrid Üniversitesi'ne öğretim üyesi olduktan sonra şarkiyat çalışmalarını devam ettirirken bir yandan da dikkatini İspanyol edebiyatı tarihi üzerinde yoğunlaştırmaya başladı ve zamanla kendisine o alanda büyük ün kazandıran birçok eser kaleme aldı. 1930 yılında Real Academia de Historia'ya üye seçildi. Bu münasebetle düzenlenen toplantıda verdiği İslâm medeniyetinin İspanya ve Avrupa'ya tesirleri konusundaki konferans çok beğenildi ve konuşma metni "El Islam y Occidente" başlığıyla yayımlandı (*Revista de archives, bibliotecas y museos*, sy. 52 [Madrid 1931], s. 266-279). 1934'te Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek California Stanford Üniversitesi'nde İs-